

SEÇMEN DAVRANIŞINDA RASYONELLİK VE DUYGUSALLIK

Yılmaz Esmer^{*}, Duygu Karadon^{**}, Sena Evren^{***}

Yönetici Özeti

Genellikle “rasyonel” tercihler yaptığı kabul edilen seçmenlerin, gerek siyasal gerek siyaset dışı tercihlerinde, rasyonaliteden bütünüyle uzak bir duygusallığın ne ölçüde etkili olduğunu anlamak üzere, 3 gruba ayrılmış 300 denek üzerinde farklı deneyler tasarımıladık. Bir insanın sadece yüz fotoğrafına bakılarak yapılan tercih, kuşkusuz duygusallığın en üst noktası olarak kabul edilebilir. Biz de, bu denek gruplarına büyük illerimizin (ilk deneyde 20, diğer iki deneyde 10 il) AKP ve CHP il başkanlarının kendi internet sitelerinden alınmış fotoğraflarını gösterdik.

İlk araştırmada, seçmenlerin, AKP’li ve CHP’li siyasetçileri sadece yüz fotoğraflarına bakarak ne ölçüde ayırt edebildiklerini sınadık. Bir sonraki aşamada ise, deneklerden gene sadece yüzlere bakarak bir siyasi tercih yapmalarını istedik. Ve nihayet, siyasetle ilgisi olmayan bir konuda, AKP’li ve CHP’li seçmenlerin, kendi partilerine yakın buldukları yüzlere daha fazla güvenip güvenmediklerini ölçümledik. Bulgularımız, deneklerin fotoğrafların hangi parti başkanına ait olduğunu teşhiste büyük isabet sağladıkları gibi, siyasî ve siyaset dışındaki tercihlerinde de, kendi siyasal eğilimlerine yakın olarak algıladıkları resmi başarıyla seçtiklerini gösterdi. Şunu gördük ki, duyguları hesaba katmayan seçmen davranışı analizleri eksik, hattâ yanıltıcı olacaktır.

* Prof. Dr. Yılmaz Esmer, **BETAM**, yilmaz.esmer@eas.bau.edu.tr
** Duygu Karadon, **İİSBF**, duygu.karadon@eas.bau.edu.tr
*** Sena Evren, **BAU**, sena.evren@stu.bahcesehir.edu.tr

Fotoğraftan parti teşhisi

İlk deneyde amacımız, aynı ilden, biri AKP'li, biri CHP'li iki erkek il başkanının, sadece yüz fotoğraflarından hangi partiye mensup olduklarının bilinip bilinemeyeceğini anlamaktı. Deneklerimize, nüfusu en fazla olan 20 ilin AKP ve CHP il başkanlarının kendi internet sitelerinden alınan fotoğrafları gösterildi¹ ve deneklerden bu fotoğraflardan hangisinin AKP'li, hangisinin ise CHP'li olduğunu söylemeleri istendi.² Sadece omuzdan yukarısını gösteren ve hepsi resmi sitelerden alınma fotoğrafların kime ait olduğunu bilmediği teyid edilen 100 denek, teşhiste üçte iki (%66.8)³ oranında isabet sağladı. AKP'li ve CHP'li deneklerin doğru cevap oranında ise bir fark bulunmadı.

Teşhisten tercihe: fiziki görünüm oyun rengini de etkiliyor

İkinci çalışmada, 20 ilimizden, doğru teşhis oranı en yüksek 10 ilin⁴ il başkanlarının fotoğrafları kullanıldı. Bu deneyde, 100 kişilik FARKLI bir denek grubuna, 10 il için gene aynı fotoğraflar ikişer ikişer gösterildi ve belediye başkanlığı için aday olduklarını varsayarak, bu iki adaydan hangisinin göreve daha layık olduğunu söylemeleri istendi.

Deneklerimizden CHP'ye oy verdiklerini söyleyenlerin neredeyse dörtte üçü (45 kişinin %73'ü), hiç tanımadıkları, partisini de bilmedikleri kişilere ait olan bu fotoğraflardan CHP il başkanını göreve daha layık bulduklarını belirttiler. AKP'li seçmenlerin kendi partilerinin il başkanını seçme oranları da hemen hemen aynı oldu (43 denekten %71'i)⁵.

Biz/öteki ayrımı ve siyaset dışı güven

İlk iki deney bize, bireylerin sadece fotoğraflara bakarak parti mensubiyetini doğru tahmin etmekle kalmayıp, aynı zamanda siyasi tercihlerini belirlerken de dış görünüşten etkilendiğini gösterdi. Son olarak, sadece dış görünüşe dayalı olarak yapılan ayrımın, siyaset dışı bir alanda da etkili olup olmadığını sınamak istedik. Bu deneyde, siyasetle ilgisi olmayan bir konuda,

¹ İstanbul, deneklerden fotoğrafları tanıyabileceklerin çıkabileceği düşüncesi ile araştırmanın dışında tutuldu. Ayrıca, CHP il başkanları kadın olan Gaziantep ve Sakarya illeri de, bulguları cinsiyet etkisinden arındırmak için araştırmaya dahil edilmedi. Böylece, araştırma Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Hatay, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kocaeli, Konya, Manisa, Samsun, Şanlıurfa, Tekirdağ ve Van illerinin başkanlarıyla yürütüldü.

² Fotoğrafların sırası da, herhangi bir yanlılığa meydan vermemek için, rassal olarak değiştirildi.

³ 100 denegin doğru cevaplarının ortalaması.

⁴ Ankara, Antalya, Bursa, Hatay, İzmir, Kocaeli, Konya, Mersin, Tekirdağ ve Van

⁵ Yüzdeler, AKP'ye ya da CHP'ye oy verdiğini veya vereceğini söyleyen deneklerinin tercihlerinin ortalamasıdır.

AKP’li ve CHP’li seçmenlerin, kendi partilerine yakın buldukları yüzlere daha fazla güvenip güvenmedikleri sorusu üzerinde yoğunlaştık. Bu amaçla, gene değişik bir denek grubuna, ikinci çalışmadaki 10 ilin AKP ve CHP başkanlarının fotoğraflarını gösterdik ve kendilerine şu soruyu yönelttik: “Aynı semtte, eşit fiziksel koşullara sahip olan iki ev vardır. Ekranda ikişer ikişer düzenlenmiş fotoğraflar ev sahiplerine aittir. Haklarında başka hiçbir bilgiye sahip olmadığımız iki ev sahibinin hangisinden evi kiralamak istersiniz?” Görüldüğü üzere, bu deneyde siyaset tamamen araştırmanın dışında tutuldu ve deneklere sadece kendilerine 10 çift ev sahibi fotoğrafı gösterileceği söylendi.

Bugün seçim olsa CHP’ye oy vereceğini belirten 41 denek, fotoğrafları gösterilen, daha önceden hiç görmedikleri ve siyasetçi olduklarını da bilmedikleri il başkanlarından, %75 oranla CHP’li il başkanlarını ev sahibi olarak tercih edeceğini ifade etti. Aynı şekilde, bugün seçim olsa AKP’ye oy vereceğini belirten 44 denek de, gene %75 oranla AKP’li il başkanlarını ev sahibi olarak tercih etti.

Duyguların seçmen davranışındaki rolü sadece Türkiye’ye özgü bir istisna değil. Birçok ülkede yapılan benzer araştırmalar, fiziki görünüşün ve yüz ifadesinin seçmen tercihlerini etkilediğini gösteriyor. Öyle görünüyor ki, seçmen “biz” ve “öteki” ayrımını yaparken, kişilerin fizikî özelliklerine ve dış görünüşüne belirleyici bir faktör olarak başvuruyor. Başka bir deyişle, kişiler hiç tanımadığı bir insanın yüzüne, hattâ sadece fotoğrafına bakarak onun hangi siyasi partiye ve ideolojiye mensup olduğuna, hattâ güvenilir bir birey olup olmadığına karar verebiliyor. Daha açık bir ifadeyle, ülkemizdeki kutuplaşma öyle düzeylere varmış ki, vatandaşlar oy verdikleri –belki de gönül verdikleri–partiyle, hiç tanımadıkları bir insanın yüz şekli ve ifadesi arasında bir bağ kurabiliyor.

Deneylerimizden vardığımız sonuçları şöyle özetleyebiliriz:

- a. Seçmenler, sadece yüz fotoğrafına bakarak tesadüfün çok üzerinde bir oranda parti (AKP veya CHP) teşhisi yapabiliyor.
- b. AKP’li ve CHP’li seçmenler, sadece fotoğrafa bakarak ve başka hiçbir şey bilmeden, kendi partilerinden olan kişiyi siyasal göreve daha layık buluyor. Yüz şekli ve ifadesi seçmenin tercihini büyük oranda etkiliyor.

- c. Bireyler, sadece yüzüne bakarak “bu benden” diye niteleyebildikleri kişiye, siyasetle ilgisi olmayan alanlarda da daha fazla güven duyuyor.

NOT: BU ARAŞTIRMA BULGULARININ DAHA GENİŞ BİR ÖZETİ, 14.10.2016 TARİHLİ “**HERKESE BİLİM TEKNOLOJİ**” DERGİSİNDE YAYINLANACAKTIR.